

Andrzej Radwan

Akademia Rolnicza w Krakowie

DOSTOSOWANIA ORGANIZACYJNE I EKONOMICZNE W LEŚNICTWIE PO PRZYSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

1. Wstęp

Leśnictwo, podobnie jak i inne działy naszej gospodarki, po 1990 r. zostało poddane istotnym przemianom. Ich celem było tworzenie warunków rozwoju wolnego rynku w obrocie produktami leśnymi oraz poprawa efektywności działających jednostek organizacyjnych leśnictwa. Agenda – 21 najważniejszy dokument konferencji w Rio de Janeiro z 1992 r. – wskazała, jak ważnym elementem zrównoważonego rozwoju jest trwale zrównoważona gospodarka leśna. Stwierdzono w niej, że obszary leśne powinny być tak zagospodarowane, aby nie tylko spełniały funkcje produkcyjne, ale również zaspokajały społeczne, ekologiczne, kulturowe i duchowe potrzeby obecnej i przyszłych generacji (Szujewski 2004). W gospodarce leśnej nastąpiło przewartościowanie z orientacji surowcowej na ekologiczną. Znalazło to odbicie w zapisach Ustawy o lasach z dnia 28 września 1991 r. i jej nowelizacji z 1997 r., a także w sformułowanej polityce leśnej państwa (1997) zrównujących ze sobą znaczenie trzech głównych funkcji lasu, tj. ekologicznej (środowiskotwórczej), społecznej i produkcyjnej.

Leśnictwo polskie, jak pisze Szujewski (2004), wychodzi naprzeciw wyzwaniom cywilizacyjnym XXI w. przez:

- dostosowanie lasów i leśnictwa do pełnienia różnorodnych funkcji oczekiwanych przez społeczeństwo,
- powiększenie i ochronę zasobów leśnych oraz przyrodniczych wartości lasu,
- powszechne, ale też kontrolowane udostępnienie lasu na potrzeby społeczne,
- doskonalenie rozwiązań ekonomiczno-finansowych zapewniających trwałość ekosystemów leśnych i wielofunkcyjność gospodarki leśnej.

Nadanie większej rangi celom ekologicznym będzie prowadzić do wzrostu kosztów działalności gospodarczej w leśnictwie. Nasze uczestnictwo w UE wymaga działań przystosowawczych w zakresie certyfikacji procesów produkcyjnych, zgodnie z wymaganiami FSC (Forest Stewardship Council), wzmocnienia edukacyjnej roli lasów przez tworzenie leśnych kompleksów promocyjnych (LKP) oraz sprecyzowania zasad prowadzenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych (Szramka 2004).

W opracowaniu postawiono za cel przedstawienie rozwiązań organizacyjnych i zmian w strukturze zatrudnienia oraz podejmowanych działań służących poprawie wyników ekonomiczno-finansowych w sektorze PGL Lasy Państwowe.

2. Rozwiązania organizacyjne i zatrudnienie w PGL Lasy Państwowe

Lasy w Polsce zajmowały na koniec 2003 r. obszar 8942 tys. ha, co odpowiada lesistości 28,6%. Powierzchnia lasów przypadająca na 1 mieszkańca (0,24 ha) jest u nas wyraźnie mniejsza niż w krajach Europy Zachodniej ze względu na większą gęstość zaludnienia (*Państwowe...* 2003).

W strukturze własnościowej dominują u nas lasy publiczne (82,5%), będące głównie w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (78,4%). Taka struktura władania lasami utrzymuje się bez zmian w całym powojennym okresie, poza wzrostem udziału parków narodowych z 1% w 1985 r. do 2% w 2003 r. Przestrzennie udział własności prywatnej jest wyraźnie zróżnicowany, największy w woj. małopolskim – 187,3 tys. ha (43,5% ogólnej powierzchni lasów województwa), mazowieckim – 330,7 tys. ha (42,2%) i lubelskim – 217,3 tys. ha (38,7%), najniższy zaś w woj.: lubuskim – 8,0 tys. ha (1,2%), zachodniopomorskim – 10,0 tys. ha (1,3%) i dolnośląskim – 13,2 tys. ha (2,3%). W Europie Zachodniej poza Szwajcarią (68,9%), Niemcami (53,6%) i Irlandią (66,2%), w których przeważa własność publiczna, w większości krajów spotykamy się z prywatną formą własności (*Leśnictwo* 2003).

Lasy będące własnością Skarbu Państwa w większości są zarządzane przez PGL Lasy Państwowe. Nie mają one osobowości prawnej, działają jednak na zasadzie samodzielności finansowej, pokrywając koszty tej działalności z własnych przychodów. Podstawą prawną ich działania jest ustawa o lasach z 1991 r. wraz z jej nowelizacją z 24 kwietnia 1997 r., rozporządzenia wydane z mocy tej ustawy przez resortowego ministra, Rozporządzenie Rady Ministrów RP z dnia 6 grudnia 1994 r. dotyczące zasad gospodarki finansowej w PGL Lasy Państwowe (DzU nr 134, poz. 692).

Obecna trójszczeblowa struktura funkcjonowania gospodarstwa leśnego ma już ponad 80-letnią tradycję. W tej strukturze występują nadleśnictwa (obecnie są 433 nadleśnictwa o średniej powierzchni ok. 17 tys. ha), 17 regionalnych dyrekcji oraz Generalna Dyrekcja Lasów Państwowych, podporządkowana obecnie Ministerstwu Środowiska. Głównym zadaniem Lasów Państwowych jest prowadzenie trwale zrównoważonej gospodarki leśnej wedle planu zarządzania lasu, tj. dokumentu spo-

rządzonego dla każdego nadleśnictwa (obrębu) na okres 10 lat, zawierającego cele i sposoby ich osiągnięcia (Szramka 2004).

Lasy Państwowe zostały poddane w ostatnich latach głębokiej restrukturyzacji, przejawiającej się znaczną redukcją zatrudnienia. Dane tab. 1 pokazują, że w latach 1992-2003 nastąpiło wyraźne zmniejszenie zatrudnienia z 81,1 tys. do 26,9 tys. osób.

Tabela 1. Wielkość i struktura zatrudnienia w PGL Lasy Państwowe w latach 1992-2003

Wyszczególnienie	1993		1995		1999		2003	
	w tys.	%	w tys.	%	w tys.	%	w tys.	%
Zatrudnienie w PGL Lasy Państwowe – ogółem	81,1	100,0	64,7	100,0	34,3	100,0	26,9	100,0
w tym :								
służba leśna	16,6	20,5	14,3	22,1	15,9	46,4	15,5	57,6
administracja poza służbą leśną	13,9	17,1	10,4	16,1	8,2	23,9	6,5	24,2
robotnicy	50,6	62,4	40,0	61,8	10,2	29,7	4,9	18,2

Źródło: opracowano na podstawie (*Leśnictwo* 1997; *Leśnictwo* 1998; *Leśnictwo* 2004).

Omawiane zjawisko w największym stopniu objęło pracowników na stanowiskach robotniczych, w najmniejszym zaś – pracowników służby leśnej. Tak głęboka restrukturyzacja zatrudnienia była możliwa głównie w wyniku przejścia na usługowy system wykonywania prac leśnych. Wiele prac i czynności wykonywanych dotychczas samodzielnie wewnątrz gospodarstwa leśnego powierzono jednostkom gospodarczym spoza leśnictwa, tzw. ZUL-om.

W 1996 r. funkcjonowało 815 firm świadczących usługi na rzecz gospodarstwa leśnego, zatrudniających 6064 pracowników stałych i 10 071 pracowników sezonowych (Kocel 2000). W 2002 r. było już 7539 firm (tyle odpowiedziało na ankietę skierowaną przez IBL). Cechą tych firm jest znaczny zakres rozdrobnienia, gdyż firmy jednoosobowe stanowiły 43,6% ich ogólnej liczby, zatrudniające 2-5 pracowników stałych – 39,8%, 6-10 pracowników – 10,6%, 10-20 pracowników – 4,4%, i powyżej 20 pracowników – 1,6%. Na ogólną liczbę 4252 firm wieloosobowych zatrudniano w nich 7231 stałych pracowników, 7198 pracowników sezonowych oraz 1285 pracowników nadzoru (*Leśnictwo* 2004).

Struktura firm pod względem ich wielkości oraz możliwości wykonywania prac leśnych jest niekorzystna. Wysoki stopień rozdrobnienia firm, a także ograniczone możliwości inwestowania w maszyny i narzędzia sprawiają, że mamy do czynienia z ręcznym lub ręczno-maszynowym wykonywaniem większości prac. W 2002 r. firmy prywatne miały następujące specjalistyczne maszyny do ścinki drzew i prac zrywkowych: 45 harwasterów, 23 forwaderów, ok. 500 ciągników zrywkowych oraz 50 samochodów wysokotonazowych. Należy podkreślić, że od 1997 r. regionalne dyrekcje LP, dostrzegając potrzebę doinwestowania w środki techniczne firm usługowych, zaczęły przekazywać środki pieniężne na ich rozwój. Wartość środków na koniec 2003 r. wyniosła 21,5 mln zł.

3. Analiza ekonomiczno-finansowa PGL Lasy Państwowe

W Lasach Państwowych pozyskano w 2003 r. 29,2 mln m³ drewna, w tym drewna grubego netto 27,1 mln m³, z czego w cięciach rębnych 11,9 mln m³, które uzyskano z powierzchni 43,3 tys. ha, oraz w cięciach przedrębnych 15,2 mln m³ z powierzchni 378 tys. ha (*Leśnictwo* 2004). Przychody nadleśnictw z tytułu realizowanej działalności i pozostałych źródeł dochodów wyniosły 3595 mln zł (tab. 2).

Tabela 2. Struktura przychodów nadleśnictw w 2003 r.

Rodzaj działalności	Przychody		
	ogółem (w mln zł)	na 1000 ha (w tys. zł)	%
Działalność podstawowa	3 289,4	457,1	91,5
Działalność uboczna	39,5	5,5	1,1
Działalność dodatkowa	43,1	6,0	1,2
Sprzedaż materiałów i przychodów z pozostałej sprzedaży	28,7	4,0	0,8
Pozostałe przychody	143,7	20,0	4,0
Dotacje*	50,4	7,0	1,4
Przychody ogółem	3 595,0	499,6	100,0

*Dotacje z budżetu państwa, art. 54 Ustawy o lasach (0,9%), dotacje z tytułu nadzoru nad lasami innych własności (0,2%), pozostałe dotacje (0,3%).

Źródło: opracowano na podstawie (*Państwowe...* 2003).

Całkowite przychody były wyższe o 303 mln zł i pochodziły z działalności zakładów leśnych oraz z działalności administracyjnej i dodatkowej biur regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych i Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych. Przychody ze sprzedaży drewna uzyskały wartość 3218 mln zł i stanowiły 89,5% w przychodach nadleśnictw, a w ogólnych przychodach 82,6%. Oznacza to, że sprzedaż drewna ma podstawowe znaczenie w funkcjonowaniu gospodarstwa leśnego.

Koszty Lasów Państwowych za 2003 r. wyniosły ogółem 3867 mln zł i wzrosły w stosunku do 2002 r. o 286 mln zł, tj. o 8%, przy wzroście przychodów 304 mln zł – 8,5% (*Państwowe...* 2003). W ich strukturze najwyższe wydatki wystąpiły w działalności podstawowej – 1573,9 mln zł (40,7%) i działalności administracyjnej – 1504,3 mln zł (38,9%). Koszty z obydwu tych działalności w 2003 r. były niższe o 100 mln zł w stosunku do 2002 r. Podatek leśny stanowił 2,3%, a na działalność dodatkową i uboczną przeznaczono 1,6% ogólnych kosztów. Pozostałe koszty stanowiły 6,4% (247,5 mln zł), odpis netto na fundusz leśny wyniósł 1,8%, a różnica w wartości remontów ukształtowała się na poziomie 0,4% ogólnych kosztów. W kosztach działalności podstawowej, stanowiących 1573,9 mln zł, największe udziały miały koszty pozyskania i zrywki drewna (58,4%), następnie hodowla lasu (20,9%), ochrona lasu (10,5%), nasiennictwo i selekcja (1,3%), spedycja drewna (0,6%) i 8,3% pozostałe koszty (*Państwowe...* 2003).

Działalność Lasów Państwowych w 2003 r. zamknęła się dodatnim wynikiem. Nadwyżka dochodu brutto wyniosła 31,5 mln zł przy wskaźniku rentowności brutto 0,8. Prezentowany wskaźnik w 2002 r. wyniósł 0,4; w 2001 r. był ujemny; w

2000 r. 3,6; w 1999 r. osiągnął poziom 3,8. (*Leśnictwo* 2004). Niski wskaźnik rentowności jest typową cechą dla działalności gospodarstwa leśnego nie tylko w Polsce, ale i w większości krajów Europy Zachodniej, gdzie występuje konieczność jej dofinansowania z budżetów krajowych i regionalnych (Szramka 2004).

4. Podsumowanie

PGL Lasy Państwowe wraz z urynkowieniem gospodarki poddane zostały głębokiej restrukturyzacji, wywołanej potrzebą tworzenia warunków do wolnego obrotu produktami leśnymi, prywatyzacji działalności usługowej oraz poprawie efektywności gospodarowania w leśnictwie. Przyjęta koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju leśnictwa, przejawiająca się w realizacji trzech głównych funkcji lasu, tj. ekologicznej, społecznej i produkcyjnej, będzie obciążać kosztami produkcję surowca leśnego (drewna i pozostałych użytków leśnych) z braku możliwości urynkowienia świadczonych przez las pozostałych funkcji.

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, postępująca liberalizacja handlu, surowca drzewnego i jego produktów powodowana również globalizacją gospodarki światowej, mogą niekorzystnie wpływać na opłacalność produkcji leśnej. Tendencja taka obserwowana jest od wielu lat m.in. w leśnictwie niemieckim i austriackim (Kłoczek 2003).

W Polsce w latach 2000-2003 ceny drewna sprzedawanego przez Lasy Państwowe uległy obniżeniu o 13,7%, tj. z 124,4 zł za 1 m³ drewna iglastego i liściastego w 2000 r. do 107,4 zł w 2003 r. Równocześnie koszty sprzedaży 1 m³ drewna uległy odpowiednio zmniejszeniu z 114,6 zł do 99,3 zł, tj. o 8,4% (*Leśnictwo* 2004).

Literatura

- Kłoczek A., *Ekonomiczne aspekty leśnictwa w krajach Unii Europejskiej i w Polsce*, „Sylwan” 2003, nr 1.
- Kocel J., *Wpływ prywatyzacji działalności gospodarczej nadleśnictw na przemiany ekonomiczno-organizacyjne w gospodarce leśnej Polski w latach 1989-1996*, IBL, Warszawa 2000.
- Leśnictwo*, GUS, Warszawa, 1997; 1998; 2003; 2004.
- Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Raport roczny*, GDLP, Warszawa 2003.
- Szramka H., *Bilans otwarcia leśnictwa polskiego w momencie przystąpienia do Unii Europejskiej*, Roczniki Naukowe SERIA, t. 6, z. 4, Warszawa-Poznań-Puławy 2004.
- Szujecki A., *Polityka leśna państwa i narodowy program leśny?, czyli o pozycji gospodarki leśnej i Lasów Państwowych w strukturze państwa dziś i jutro*, Kraków 2004, (maszynopis referatu na konferencję).

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ADJUSTMENTS IN FORESTRY AFTER POLAND'S ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Summary

Polish forestry has been realizing a concept of sustainable and multifunctional forest management resulting according to the law on forests and programme of the State Forest Policy from 1997.

Implementation of the regulations mentioned above may incur growing costs of activities in forestry due to non-market character of the non-productive, i.e. ecological and social functions which forests fulfill. Adjusting forestry to free market requirements involves its deep restructuring connected with growing personal costs and other factors of forest production. In the analysed period employment in forestry has decreased considerably owing to the development of private services. Further reforms for improvement of management efficiency will be necessary in the process of adjusting this sector of economy to the EU requirements. It is also caused by progressing globalization and liberating of raw wood and wood product market, and increasingly greater divergence between growing costs of production and simultaneous tendency of declining wood prices.